

BIXENTE ETXEZARRAGA, OLERKARI (1891-1968)

GIZONA

Gizona, argi autortu daigun, misterio aundi bat da; gure mendi ta arkaitz artean ugari samar dagozan leza ao-zabal illunen antzekoa. Beronetzaz zerbait zerbait dakigun arren azaletik, barruz —ezpirituz, pentsamentu ta sentimentuz— oso gitxi besterik ez dakigu. Geienik maltzur, azpi-jale, guzurti, apetaz betea agertu oi jaku. Eta azala barruaren ispillu dala bape lorritasunik bage esaten dogu. Zerbait ba-dago, beraz.

Misterio au bertsogintzan aundiagotu egiten da. Errazoe ta sentipenaz batera irudimenak be lan dagi koplak sortzerakoan. Kopla-sortzea, barriz, beste edozein joko lez, asmamenarren joko maiñatsua da; setati baten burualdia. Gizonak ortxe josita lez itxi daroa bere misterio edo ezkuntuaren zati bat. Irakur edozein olerki eta ikusi.

Olerkiaren artean, jakiña, batzuk argi ta misterio aundiagoz inguraturik agertzen jakuz, gure Lauaxeta esate baterako, edo Erkiaga, Aurre-Apr aiz... Oso misterioz jantziak nunbait. Beste batzuk errez, lau ta toles-bakoago ditugu; arein lanak, olerki lanak, ez jakuz ain errez ulertzeko; bigarren oneinak, bai, ostera, irakurri-ala uxlerzen doguz.

Zeintzuk eta dira obeak? Garai bakotzeko gus-toak asko esan nai dau. Gaur, adibidez, illun-zale dira artistak, naiz pinturan, naiz poesian, naiz dantzian. Ikusleak naiz irakurleak lan egin bear ei dau illunetan dagoana argitara ateratzeko. Or untzea. Artisteak berak bakarrik ez dautso lanari ekin gura, besteak be saila daitezala nekelanean.

Ortik, ba, batzuk goregi ta beste batzuk lauago ikusi oi dfitugu, olerkariaren artean naiz beste edozien artetan diarduenak. Baiña beti misterioz gaiñezka. Etxezarraga, «Zidorra» euskal literaturan, lau onein artekoa genduan.

Aran lilluragarri ontan jaioa dogu «Zidorra», Zeanuri'n, Altoste auzuneko Ellauri basetxean, arratsaldeko lauretan ain zuzen, lengo gizaldiaren azkenetan, 1891'ko urtarrillaren 25'an. Urrango egunean bateatu eben. Bere gurasoak: aita, Eujenio Etxezarraga Beaskoetxea, lurgiña, Zeanuri'koa, eta ama, Benita Artiñano Orue, Zeberio'koa.

Zeanuri'n bertan egin zituan bere lenengo ikasteak eta gero Balmaseda'n, Miren Biotzaren Semeen ikastetxean urte mordotxoan. Buruz argia zan Etxezarraga, gizon lez zintzoa ta edozeiñi laguntzeko beti gertu egoana.

Ezkundurik be Zeanuri'n bizi izan zan, baiña emaztea il jakon. Eta gerra-aldian eta gerraondoan batez be or ibilli zan ara ta ona, penaz eta oiñazez beterik. 1943'ko epaillaren 26'an barriro ezkondu zan Iruña'n, Laurentzi Deunaren elizan. Osasunez beti izn zan meko ta aul samarra, eta Ameriketako giroa ohea izango jakolakoan, Argentina'ra joan zan, an Rawson'en bizi izanik bere arreba lobarekin luzaro. Ez eban seme-alabarik euki. 1969'ko epaillaren 25'an il zan, antxe bertan.

OLERKARI

Naiko ikasia izan jakun «Zidorra». Beti ta nun-nai dozuz onuragarri umetako ikasi ta onek lez ko-mentuetan artutako asimasiak. Bizitza zear laster erakutsi oi doguz gaztetan egindako ikasketen frutua. Au edozein arlotan. Egin-egiñean be gaztetatik dakargun garra baliotsu izan oi jaku bizitzaldi guztirako.

Euskal arloari begiratu ezkeru, ez eban askok lez ez ikasle zala ez geroago bertanbera itxi basetzeko suete epelean edoski eban asanbengandiko izkera ez-

tia. Autuan euskera eban eguneroko mintzabidea. Orrez gaiñ, idazteari be aspertu barik ekin eutson, ainbat euskal orri ta aldizkaritan bere lanak agert-erazorik. Zornotza'ko «Jaungoiko-Zale»-n, «Ekin»-en eta «Karmen'go Argia»-n, Bilbo'ko «Euzkerea»-n eta «Euzkadi»-n eta «Arratia'ko Deya»-n idatzi eban ba-
tez be.

Prosazko lan artean ba-daukaz olerki edo poesi labur ariñak, beti zentzunez osotuak. Ainbat gairi ikutua egin eutson, illai, santuai, Karmengo Amari. Emen gai bi bakarrik ikusiko doguz: «Gorbeia» eta «Oldargi».

Bere jaiotetxetik aurrez aurre dauko Gorbeia, mendi galantza, atxez eta bedartza joriz betea. Klase askotako abereak bertan, baiña ardiak batez be; an agiri jakoz artzaiñen txabolak, or-emen banaturik, zuri ta eder. Txaboletan bizi jatoz artzaiñak ia beti, baiña astero lez etxera be osteratxu bat egitea atsegin jake. Etxean beretarrak poztu ta beretarrez pozturik, bariro doa gorantza, bere ardiakana, eta artzain-lagunengana. Ipiña-burutik, Lanbreape'tik edo-ta Zanburu'tik gora igoten ikusten dau olerkariak artzain zolia. «Gorbeya'ko artzaña» deritxon olerkiak 13 estrofa daukaz, eta laugarrenak eta onela diño:

«Bere bularrak eztau
arnas-soñurik;
ezta belaunetan be
dardakadarik.

Ardiak entzun dabe,
eztauke gorrik;
tximista legez datoz
giñerra artetik.

Goiz bulartsu egin dau
ujul gogorra;
ostian, baña, zoli
txistu zorrotza.

Zarratu ein daunarren
laño itsuak...
danak artesirantza
bere txistuak».

Errape aundi-ugaritsuak dira artzain onen ardiak eta esne-zama arindu naian, txistua entzun orduko alkartzen dira artesi inguruan; an daukaz zoli tiribilduta; artzaiña antxe kartin luze-zabalez. Olerkariak onan:

«Artzañak ankartian
esne-ontzia,
pozik emon ardiak
daukon esnia.

Ardiak eratzita
barriz larrara,
artzaiña esniagaz
etzantegira».

Eta ondoren, esnari legarra emongo dautsa. Lekanda ostein sartu da eguzkia; laster zabalduko dau itzalak bere maindura. Artzaiñak aparia egiten dau, baita lotara orduko, gaztaiak egin be. Gero, lau ordutan, atsedena-aldi.

«Oldargi» deritxonak sei ditu, seiren artean 25 estrofa egiñik. Sei zatiok margo-lauki edo kuadru antzera osotuak dituzu, irudimen urduriz eioak. Izenburuak diñoana, bat-bateko argi-uneak. Poesi iraunkorra, beti ere laburra ta ariña izan oi da; baita «Zidorra»-n oneik be, piztu-itzali dagoan izarraren antzeko begi-liskak. Bigarren zatikoak, iru aapaldi ditunak, onela diño:

«Illunabat geltsuan
seaskatxuan,
aurtxua lotan daula
gotzon antzean:

«Lolo, kontuntxo —diño—
lolo, ixillik,
mamu ankerren batek
eruan barik...»

Amona lo jarten dau
aur-abestiak;
ta ames dagi: «Daroast
aurra gotzonak».

Bostgarren laukia itxastarrena dozu. Arrantza-leak itxasotik dabiltz, baiña illuntzean ba-datoz porturantz. Or, kaian ontzi lotuten diardue pozik, erria nasan pillotu da, alaitasun aundiz kantari. Or, bes-teen artean neskatxa bat, orain negar, gero barre. Aspaldi dago orrelaxe. Bere senargaia dator, urrean, arrantzaleen artean. Olerkariak kanta:

«Neskatxa batek negar,
barre dagilla;
erotuta lez diño:
«Ba-dator errira!».

Errian sartzen dira,
ene zoria!
Zoratuta danak...
Au bai alai!».

Auxe da «Zidorra» olerkigintzan, inguruko ederraz konturatu, berau jaso ta besteai iragarten dakiana.

AITA ONAINDIA